

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы исторические аспекты зарождения и развития ответственности за уничтожение и повреждение военного имущества на территории Украины начиная со времён Киевской Руси и до нашего времени.

Ключевые слова: уничтожение и повреждение, военное имущество, военное преступление, ответственность военнослужащих.

SUMMARY

The article analyses the historical aspects of origin and development of the responsibility for inflicting and destruction of military property in the territory of Ukraine from times of "Kyivska Rus" till the present days.

Key words: destruction and inflicting, military property, military crime, amenability of servicemen.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Бодавський В.П. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за корисливі посягання на військове майно (ст. 410 КК України): дис... канд. Юр. Наук: 12.00.08 – Класичний приватний університет, 2010
2. Бугаєв В.О. Військові злочини і покарання: дис... канд. Юр. Наук: 12.00.08 Одеська національна юридична академія, 2001
3. Владимирский-Буданов М. Ф. Хрестоматия по истории русского права : в 2 т. /М. Ф. Владимирский-Буданов — К., 1901
4. Советское уголовное право «Воинские преступления»/ под ред. Горного А.Г.- М., 1978
5. Карпенко М.І. Кримінальна відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості: дис.канд. юр. Наук: 12.00.08 – Класичний приватний університет, 2010
6. Российское законодательство X-XX веков в 9 т. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма/ под общей редакцией О.И. Чистякова. – М.:Издательство: Юридическая литература, 1986. - 512 с.
7. Михайленко П. П. Борьба с преступностью в Украинской ССР: в 2-х т. – Т. 1. 1917-1925 pp. / П. П. Михайленко. – К., 1966.– 831 с.
8. Преступления против военной службы: учебник для вузов/ Под ред. Н.А. Петухова. – М. : НОРМА, 2002. – ??? с.
9. Історія держави і права України. Підручник. — У 2-х т. / За ред. В. Я. Тація, І А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Том 1. — Кол. авторів: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин та ін. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 656 с.
10. Тихомиров М.Н.. Пособие для изучения Русской Правды. М.: Издание Московского университета, 1953
11. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : навч. посібн. / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2000. – 400 с.
12. Есипов В. Повреждение имущества огнём по русскому праву. Исследование/ В. Есипов.- СПб.: Типография А.Ф. Маркса, 1892
13. Познышев С.В. Особенная часть русского уголовного права. Сравнительный очерк важнейших отделов особенной части старого и нового Уложений / С.В. Познышев : 3-е изд., испр. и доп. - М.: Товарищество Скоропечатни А.А. Левенсона, 1912
14. Круглевский А.Н. Имущественные преступления. Исследование основных типов имущественных преступлений /А.Н. Круглевский. - СПб.: Типо-литография Петербургской Одиночной тюрьмы, 1913
15. Воинский устав о наказаниях. Издае неофициальное (XII книга Свода Военных постановлений 1869 года), изд.2. – СПб, 1899 - 123 с.
16. Уголовное Уложение Высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. - СПб.: Издание Сенатской типографии, 1903
17. Таганцев, Н.С. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. С мотивами, извлечениями из объяснительной записки редакционной комиссии, представлениями Мин. Юстиции в Государственный Совет и журналов особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного Совета / Н.С Таганцев. -СПб.: Государственная типография, 1904
18. Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные /И.Я.Фойницкий.-СПб., 1890
19. СУ РСФСР, 1919, №58
20. СЗ СССР, 1924, №24
21. СЗ СССР, 1927, №50
22. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1943, №15
23. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1943, №18
24. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1944, №1
25. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1959, №1

УДК 347.122 (477)

ЗАХИСТ ПОРУШЕНИХ ПЕРЕВАЖНИХ ПРАВ: ІНСТРУКЦІЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ

Косенчук В.Ю., ст. викладач кафедри цивільного права та процесу Економіко-правового факультету Донецького Національного університету

Цивільним кодексом України (далі за текстом – ЦК України) передбачено, що порушене цивільне право або інтерес може бути захищене за допомогою визначених способів. При цьому захист цивільних прав здійснюється не лише способами, прямо вказаними у законі, а й іншими способами, не передбаченими законом, але встановленими сторонами в договорі (ст. 15, ст. 16 ЦК України) [1].

Дана стаття присвячена *актуальній проблемі* захисту окремої категорії цивільних прав – переважним правам, а саме проблемі вибору належного в розумінні діючого цивільного законодавства та ефективного в кінцевому результаті способу захисту.

Метою цієї статті є надання обґрунтування застосування визначених видів способів захисту у випадку порушення переважних прав, а також представлення практичних рекомендацій щодо складання відповідної позовної заяви.

При написанні статті брались до уваги та використовувались монографії цивілістів, що присвячені переважним правам в цілому, а саме: Кузнецової Л.В., Крата В.І., Нікольського С.Є., Субботіна М.В., Кубаря І.І., а також публікації в періодиці, як наведені так і інших фахівців із даної тематики, таких як Белкін М.Л., Белкіна Ю.Л., Ярема А.Г..

Суб'єкти цивільних правовідносин, чії переважні права, визначені законодавцем або передбачені сторонами в договорі, в момент виникнення та (або) під час їх здійснення були порушені з боку третіх осіб, мають різні варіанти захисту та поновлення своїх прав.

Як умова застосування передбачених нормою закону способів захисту встановлено, що право може бути захищене у випадку його порушення, невизнання або оспорювання (ч. 1 ст. 15 ЦК України), що можуть відбуватися як окремо, так і в сукупності.

Під невизнанням або оспорюванням Крат В.І. пропонує «розуміти ті випадки, у яких іншим суб'єктом (наймодавцем, співвласником та ін.) заперечується той факт, що має пряме відношення для виникнення переважного права (бажання здавати майно в найм) або він оцінюється неналежним чином (наприклад, виконання наймачем обов'язків за договором найму)» [2, с. 148].

Слід зазначити, що детально законодавцем врегульовано порядок захисту порушених переважних прав у праві спільної часткової власності (ст. 362 ЦК України). В такому випадку неповідомлення або неналежне повідомлення одним із співвласників інших про його намір продати свою частку третій особі, недотримання строків для надання співвласниками відповіді на повідомлення буде розцінене як порушення права переважної купівлі частки.

Також порушенням вважається продаж частки сторонній особі на пільгових умовах, зокрема за нижчою ціною, ніж це було запропоновано співвласникам. В іншому випадку продавець мав би можливість обійти закон, пропонуючи їм явно неприйнятні умови [3, с. 417].

Захист таких прав відбувається шляхом подання позову про переведення прав та обов'язків, який необхідно пред'явити протягом одного року (п. 4 ст. 362 ЦК України) з моменту, коли позивач дізнався або повинен був дізнатися про продаж частки сторонній особі (ст. 261 ЦК України). При пред'явленні такого позову позивач повинен внести на депозитний рахунок суду сплачену суму, збори і мито, а також і інші суми, що підлягають виплаті покупцю на відшкодування понесених ним при покупці частки необхідних витрат.

Також у разі порушення переважного права наслідки, передбачені статтею 362 ЦК України, настають і відповідно до ст. 411 ЦК України, в якій передбачено, що у разі продажу права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб власник цієї земельної ділянки має переважне перед іншими особами право на його придбання, за ціною, що оголошена для продажу, та на інших рівних умовах. Землекористувач зобов'язаний письмово повідомити власника земельної ділянки про продаж права користування нею. Якщо протягом одного місяця власник не надішле письмової згоди на купівлю, право користування земельною ділянкою може бути продане іншій особі.

Слід наголосити на тому, що наявність спеціально передбаченого способу захисту як переведення прав та обов'язків у судовому порядку не виключає можливості для уповноваженої особи використовувати інші засоби, визначені у ст. 16 Цивільного кодексу України.

Окрім наведених існує чимало інших різновидів переважних прав: переважне право оренди, переважне право орендаря на купівлю орендованого майна, переважні права спадкоємців тощо.

Не зважаючи на таке розмаїття, вважаємо, що переважні права як окрема категорія прав мають порівняно єдину природу, механізми виникнення та реалізації, відповідно можливо визначити спільний для таких прав порядок захисту.

Так, С.Є. Нікольський взагалі пропонує під переважними правами у цивільному праві розуміти право на захист відокремлених майнових інтересів учасників цивільних правовідносин, прямо передбачених діючим законодавством [4, с. 37].

У зв'язку з цим в контексті дослідження належних та ефективних способів захисту порушених переважних прав вважаємо за необхідне вказати наступні суттєві моменти, що мають бути зазначені у позовній заяві, складеній та поданій задля захисту такого права.

По-перше, позивачу *необхідно обґрунтувати наявність переважного права* в нього або в особи, за захистом інтересів якої він звертається: необхідно послатись на відповідний пункт договору та (або) норму закону, якою встановлені такі права, надати підтвердження того, що відносини, в рамках яких реалізується переважне право виникли між позивачем та іншою стороною та тривали на момент порушення.

Наприклад, якщо мається на увазі переважне право купівлі частки у праві спільної часткової власності, необхідно послатись на факт виникнення спільної власності, в силу якого співвласники наділяються переважним правом, а також довести, що право власності не припинилось на момент здійснення порушення (не було здійснено виділу частки у натурі, не було встановлено судом порядку користування тощо). Зазначена позиція неодноразово висловлювалась судами при вирішенні подібних справ [5; 6; 7].

По-друге, при обґрунтуванні позовних вимог необхідно *довести наявність кореспондуючого переважному праву обов'язку у відповідача*.

Тобто необхідно довести, чому власне відповідач повинен був дотримуватись переважного права позивача, в який спосіб, а також чому саме на цю особу має бути покладений обов'язок із вчинення дій, що сприятимуть захисту та поновленню порушеного переважного права.

Так, у випадку вчинення купівлі-продажу частки з порушенням переважного права треба викласти, у чому саме полягало останнє, та, що відповідач повинен був здійснити повідомлення у належний строк із зазначенням всіх істотних умов правочину, на укладання якого він розраховував.

По-третьє, суттєвим моментом є *доведення факту порушення переважного права* та в цілому наявності спору.

При цьому у випадку звернення із позовною заявою про визнання права можна зіткнутись із проблемою відсутності власне особи, яка своїми діями або бездіяльністю таке переважне право не визнає або порушує, що в свою чергу може стати підставою для відмови у задоволенні позовних вимог.

І, по-четверте, прискіпливої уваги потребує власне *вибір та обґрунтування способу захисту*, в наслідок застосування якого судом порушене переважне право буде поновлено.

Відомо, що способом захисту цивільного права є закріплена або санкціонована законом правоохоронна міра, за допомогою якої проводиться усунення порушення права і вплив на правопорушника [8, с. 409].

Системний аналіз правової періодики та судової практики дає нам підстави стверджувати, що *найбільш розповсюдженими способами захисту переважних прав на сьогоднішній день є:*

відшкодування збитків;

визнання права;

присудження до виконання зобов'язання в натурі;

визнання недійсним акту державного органу або органу місцевого самоврядування;

визнання правочину недійсним, в тому числі нікчемним, та удаванним;

а також спеціальний спосіб захисту власне переважних прав – переведення прав та обов'язків за договором.

Відшкодування збитків є універсальним способом захисту порушених прав.

Законодавець у ст. 1192 ЦК України передбачає такі способи відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого: в натурі (передати річ того самого роду і такої самої якості, полагодити річ тощо); відшкодування завданих збитків.

Стосовно переважних прав доцільно ставити питання про відшкодування упущеної вигоди (доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене), що також входить до складу збитків.

Однак, захист цивільного права у такий спосіб як відшкодування упущеної вигоди утруднюється жорстким підходом законодавця до регулювання цивільних відносин у п. 2 ч. 2 ст. 22 ЦК, відповідно до якого відшкодуванню підлягають «доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин» [9, с. 112].

У випадку невизнання або оспорування також застосовується такий спосіб захисту як *визнання переважного права*, що застосовується з метою забезпечення охорони такого права, а також як перший етап для подальшого застосування інших мір цивільно-правового захисту (переведення прав та обов'язків за договором або відшкодування збитків).

Оскільки існує можливість встановлення переважних прав за договором, зокрема, за попереднім договором, то у випадку порушення такого переважного права може бути застосований такий спосіб захисту як *присудження до виконання зобов'язання в натурі*, передбачений у п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України.

У правовій літературі зазначається, що присудження до виконання обов'язку в натурі може полягати, зокрема, у спонуканні до укладення договору, якщо такий обов'язок прямо чи опосередковано покладається на особу законодавством [10, с. 200].

Не слід забувати також й про випадки, коли одним із учасником правовідносин, в рамках яких реалізується переважне право певного суб'єкта, є публічно-правове утворення, як наприклад у випадку оренди державного або комунального майна тощо, тому нерідко для захисту переважного права одним з необхідних етапів є *визнання недійсним акту державного органу чи органу місцевого самоврядування*.

Втім, деякі автори наголошують на тому, що застосування такого способу доволі часто не сприяє ефективному захистові порушеного переважного права, оскільки його задоволення саме по собі не забезпечує відновлення цих прав [2, с. 158; 11, с. 275].

Перейдемо до такого способу захисту як *визнання правочину недійсним, в тому числі нікчемним та удаванним*.

В силу особливостей суспільних відносин, що склались на сьогоднішній день, поширеним способом захисту переважних прав є як раз вчинення позову про визнання правочину удаванним, власне, у випадках, коли з метою «обходу» незручних для деяких суб'єктів встановлених законом або договором правил порядку дотримання переважних прав, укладаються правочини з передачі об'єкта переважного права відмінні від купівлі-продажу, наприклад, договір дарування.

М.Л. Белкін та Ю.Л. Белкіна обґрунтовують застосування способу захисту права – визнання недійсним правочину ч. 1 ст. 203 та ч. 1 ст. 215 ЦКУ, оскільки в момент укладання такого договору порушена норма закону [12].

Втім, такий спосіб захисту порушеного переважного права як визнання правочину недійсним зустрів критику Кузнецової Л.В., оскільки, на її думку, застосування наслідків недійсності не призведе до поновлення права [11, с. 314].

Мусимо погодитись, так як самостійне використання такого способу дійсно не спричинятиме відновленню порушеного переважного права, що, звичайно, потребує пред'явлення позовних вимог про *переведення прав та обов'язків за договором*.

Слід зазначити, що цей спосіб захисту прав встановлений законодавцем не для всіх правовідносин, а лише в конкретних випадках.

Як зазначалось вище, при продажу частки у праві спільної часткової власності з порушенням переважного права купівлі співвласник може пред'явити позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця (ст. 362 ЦК України), а також, наприклад, у випадку порушення переважного права землекористувача на придбання права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (ст. 411 ЦК України).

Однак не слід відкидати застосування вказаного способу для захисту порушених інших видів переважних прав.

З цього приводу висловився Верховний суд України у Постанові Пленуму від 24 жовтня 2008 року № 13, в п. 31, якої вказано, що продаж учасником частки (її частини) з порушенням переважного права купівлі інших учасників (частина друга статті 147 ЦК України, частина друга статті 53 Закону України «Про господарські товариства») не зумовлює недійсність такого правочину. У цьому разі будь-який учасник товариства має право пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця за аналогією з нормою частини четвертої статті 362 ЦК України. У п. 32 цієї Постанови зазначено і що продаж акціонером ЗАТ акцій з порушенням переважного права не зумовлює недійсність відповідного правочину. Наслідком такого порушення є право будь-якого акціонера ЗАТ вимагати в судовому порядку переведення на нього прав та обов'язків покупця за аналогією з нормою частини четвертої статті 362 ЦК України [13].

На підставі вищевикладеного можемо зробити наступні висновки.

Перш за все доцільно вимагати визнання переважного права за певним суб'єктом у випадку, якщо цей факт не визнається або оспорується з боку третіх осіб.

Вимоги про відшкодування збитків доцільно висувати за наявності підтвердження їх заподіяння внаслідок порушення переважного права.

Визнавати правочин, укладений з порушенням певного переважного права, недійсним доцільно, оскільки у разі задоволення таких вимог сторони будуть приведені у первісний стан, що може бути вигідно носію переважного права, якщо умови фактично укладеного правочину не відповідали його інтересам.

Втім, більш ефективним вважається такий спеціальний спосіб як переведення прав та обов'язків, при якому правочин не лише не визнається недійсним, а й суд своїм рішенням підтверджує його відповідність, замінюючи лише сторону покупця на носія переважного права.

Не зважаючи на існуючі прогалини у діючому законодавстві, судова практика пішла по шляху застосування позову про переведення прав та обов'язків за договором як способу захисту за аналогією і при порушенні інших видів переважних прав, відмінних від тих, для яких такий спосіб захисту прямо вказаний в законі.

Отже, в результаті даного дослідження ми проаналізували та дали оцінку способам захисту, що можуть бути застосовані при захисті порушеного переважного права, при цьому нами були відокремлені істотні моменти та надані практичні рекомендації, на які слід звернути увагу при підготовці позовної заяви.

РЕЗЮМЕ

Стаття присвячена теоретичним та практичним аспектам процедури захисту та поновлення переважних прав. У статті досліджуються погляди науковців щодо різноманітних способів захисту порушених прав та інтересів, а також надаються рекомендації із їх застосування щодо переважних прав, в тому числі при складанні позовної заяви.

Ключові слова: переважне право, захист переважних прав, спосіб захисту, позов про переведення прав та обов'язків.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена теоретическим и практическим аспектам процедуры защиты и восстановления преимущественных прав. В статье исследуются взгляды ученых на различные способы защиты нарушенных прав и интересов, а также предоставляются рекомендации по их применению относительно преимущественных прав, в том числе при составлении искового заявления.

Ключевые слова: *преимущественное право, защита преимущественных прав, способ защиты, иск о переводе прав и обязанностей.*

SUMMARY

Article is devoted to theoretical and practical aspects of the procedures for protecting and restoring preferential rights. The article examines the views of scientists on a variety of different ways to protect the violated rights and interests and provided recommendations on their use in relation to preferential rights, including the preparation of the claim.

Key words: preferential rights, protection of preferential rights, protection option, claim to transfer the rights and obligations.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року із змінами та доповненнями [текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40 – 44. – Ст. 356.
2. Крат В.І. Переважні права: цивільно-правовий аспект. Дис. ... канд. юрид. наук [текст] / В.І. Крат. – Харків. – 2008. – 218 с.
3. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. Кн. 1. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. і перероб. [текст] / О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 736 с.
4. Никольский С.Е. Преимущественные права в наследственном праве [текст] / С.Е. Никольский // Нотариус. – 2004. – № 1. – С. 37 – 40.
5. Ухвала Верховного суду України по справі № 6-2537св09 від 09 вересня 2009 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень [сайт]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4792978>.
6. Ухвала Верховного суду України по справі № 6-21580св07 від 14 травня 2008 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1878626>.
7. Ухвала Верховного суду України по справі № 6-15964св07 від 19 вересня 2008 року [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень [сайт]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1709169>.
8. Гражданское право: в 2 т. Том 1. Учебник / Отв. ред. проф. Е.А. Суханов. – 2-е изд., перераб. и доп. [текст] / Е.А. Суханов. – М.: Издательство БЕК, 2003. – 816 с.
9. Ярема А.Г. Захист права на відшкодування збитків [текст] / А.Г. Ярема // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Том 22 (61). – №2 – 2009. – С. 108 – 115.
10. Ярема А.Г. Право особи на ефективні засоби судового захисту цивільних прав та інтересів [текст] / А.Г. Ярема // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Том 20 (59). – 2007. – № 1. – С. 195 – 202.
11. Кузнецова Л.В. Преимущественные права в гражданском праве России: Монография. [текст] / Л.В. Кузнецова – М.: «Ось-89», 2007. – 336 с.
12. Белкін М.Л., Белкіна Ю.Л. Актуальні питання обігу акцій закритих акціонерних товариств [Електронний ресурс] / М.Л. Белкін, Ю.Л. Белкіна // Актуальні проблеми цивільного та господарського права. – 2008. – № 2 // Науково-практичний журнал Актуальні проблеми цивільного та господарського права [сайт]. – Режим доступу: <http://www.journal.uirpayintel.com.ua/2008/2/article03/>.

13. Постанова Пленуму Верховного суду України від 24 жовтня 2008 року № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» [текст] / Вісник Верховного суду України. – 2008. – № 11.

УДК 343.123.1(477)

СКАРЖНИК НА ДОСУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Косов В.В., аспірант кафедри кримінального процесу НУ «Одеська юридична академія»

Постановка проблеми. Конституція України у статті 55 надає кожному громадянину право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Основним шляхом визнання недійсними рішень, дій органів, посадових осіб, які здійснюють досудове провадження у кримінальному процесі, є їх оскарження у судовому порядку. В умовах побудови правової держави об'єктивно зростає роль суду у захисті прав та законних інтересів учасників кримінального процесу. Це зумовлює необхідність дослідження місця, ролі, процесуального статусу суб'єкта оскарження до суду (скаржника) у досудових стадіях кримінального процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблематики дослідження. Вагомий внесок в розробку питань оскарження в кримінальному процесі зробили такі науковці–процесуалісти як В.Д. Бринцев, В.Л. Будніков, І.В. Гловюк, Л.В. Черечукіна, В.І. Летучих, О.В. Кондратьєв, П.А. Лупінська, І.О. Мостова, А.Р. Туманянц, В.Г. Чернухін, О.М. Рижих та ін. Проте в науковій літературі немає єдності думок щодо формулювання терміну «скарга» у кримінальному процесі, невирішеною залишається проблема визначення кола осіб, які мають право на оскарження до суду дій (бездіяльності), рішень органів чи посадових осіб, які безпосередньо здійснюють досудове слідство.

Мета статті. Метою цієї статті є характеристика скаржника на досудових стадіях кримінального процесу.

Виклад основного матеріалу. Суб'єкт оскарження до суду (скаржник) реалізує своє право на оскарження рішень, дій (бездіяльності) особи, яка провадить дізнання, слідчого та прокурора шляхом подачі скарги. З огляду на це, насамперед слід визначитися з поняттям «скарга» у кримінальному процесі.

У літературі радянських часів скаргу розуміли як юридичну дію, спрямовану на захист порушеного права чи законного інтересу [5, 13; 8, 16-17; 10, 29].

Автори науково-практичного коментарію КПК вважають, що скарга в кримінальному процесі — це засноване на законі звернення суб'єктів кримінального процесу до органу державної влади або посадової, службової особи, уповноваженої на її прийом і вирішення, з приводу передбачуваного чи наявного порушення прав чи законних інтересів особи у процесі провадження по кримінальній справі з вимогою про його усунення [14, 550].

В.І. Летучих зазначає, що скарга у кримінальному процесі — це засноване на законі звернення громадян, які беруть участь у кримінальному процесі, до органу державної влади, уповноваженого на її прийом та вирішення, з приводу припущеного чи дійсного порушення особистих прав чи законних інтересів, допущеного посадовою особою при порушенні і розслідуванні кримінальної справи, з вимогою про його усунення [7, 9-10]. Однак, на нашу думку, вчений невиправдано звужує коло скаржників у кримінальному процесі до громадян України, адже подавати скарги можуть не тільки лише громадяни, а й особи без громадянства, іноземні громадяни, також службові і посадові особи.

В.Л. Будніков вважає, що скарга у кримінальному судочинстві – це викладене у письмовій формі або виражене усно звернення учасника процесу до належного прокурора, в якому вказується на дійсне чи припущене порушення слідчим його суб'єктивних прав та законних інтересів, а також міститься прохання або вимога щодо усунення відміченого порушення [3, 7]. Необхідно зауважити, що поняття скарги, визначене В.Л. Будніковим стосовно оскарження лише дій слідчого, сформульовано на підставі чинного на той час законодавства.

Деякі вчені пропонують вважати скаргою звернення до посадової особи, яка веде кримінальне судочинство, чи до суду з приводу порушення прав та законних інтересів суб'єктів кримінального процесу чи іншої особи, чий права та інтереси порушені рішенням чи дією посадової особи чи суду [13, 323].

Як слушно зауважує І.О. Мостова, скарга - це процесуальна форма звернення суб'єкта кримінального процесу, у якому вказується на дійсне або передбачуване порушення діями (бездіяльністю) або рішеннями з боку органів чи посадових осіб, які безпосередньо здійснюють кримінально-процесуальне провадження, його прав і законних інтересів з проханням про їх поновлення й захист, і подане у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законом, до органів та посадових осіб, уповноважених на їх вирішення [9, 118].

О.В. Кондратьєв формулює поняття «скарга» як засноване на законі звернення учасника кримінального процесу до органу державної влади з вимогою про усунення порушення прав особи, допущеного органами чи посадовцями, які здійснюють кримінальне судочинство [6].

Отже, із зазначених підходів вчених до визначення скарги можна сформулювати поняття «скаржник у досудовому провадженні», під яким слід розуміти заінтересовану особу, яка реалізує своє право на скаргу шляхом її подання до органу державної влади, службової, посадової особи, уповноваженої на її прийом, розгляд та вирішення.

У судово-контрольній діяльності суб'єктами оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи відповідно до ст. ст. 236-7 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1] є: особа, щодо якої було порушено кримінальну справу (у разі порушення кримінальної справи щодо конкретної особи), її захисник чи законний представник чи особа, інтересів якої стосується порушена кримінальна справа (у разі порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину), її захисник чи законний представник.

У чинному КПК України [1] стосовно кола суб'єктів оскарження постанови про відмову у порушенні кримінальної справи та закриття кримінальної справи використовується термін «особа, інтересів якої вона стосується» (це передбачено й у проекті КПК України № 1233). Однак у літературі відсутнє єдине визначення цього терміну. До цих осіб при оскарженні постанови про відмову у порушенні кримінальної справи відносять: прокурора [15, 32], фізичну або юридичну особу, від якої надійшло повідомлення про злочин, та її представника [2, 59; 12], особу, якій було завдано моральної, фізичної або майнової шкоди та її представника, підприємства, установи та організації, які понесли матеріальну шкоду від злочину [2, 59], особу, стосовно якої ставилося питання про притягнення її до кримінальної відповідальності, якщо у порушенні кримінальної справи відмовлено за п. 4 ст. 6 КПК України [1], близьких родичів особи у випадках, передбачених п. 8 ст. 6 КПК України [12, 79].

У КПК України [1] суб'єктами оскарження постанови про закриття кримінальної справи є особа, інтересів якої вона стосується.

У літературі також немає єдності щодо тлумачення кола осіб, які є суб'єктами оскарження постанови про закриття кримінальної справи. Вважається, що суб'єктами оскарження до суду постанови про закриття справи є:

- особа, стосовно якої провадилося слідство, в частині, яка стосується підстав та мотивів закриття справи (ч. 2 ст. 215 КПК) [2, 155];

- близькі родичі та громадські організації відносно померлого обвинуваченого, з метою реабілітації померлого (ч. 3 ст. 215 КПК) [2];